

ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

FORMING OF REGIONAL ECONOMIC POLITICS

УДК 332.021

Пак Н.Т.

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та менеджменту Львівський національний університет імені Івана Франка

Мельник І.П.

магістр Львівський національний університет імені Івана Франка

Pak Nataliia

Ivan Franko National University of L'viv

Melnyk Iryna

Ivan Franko National University of L'viv

У статті проаналізовано терміни «регіональна політика», «регіональна економічна політика», висвітлено мету й завдання регіональної економічної політики. Розглянуто підходи науковців до визначення поняття «регіональна політика», запропоновано авторський варіант цього визначення. Проаналізовано етапи формування й розвитку регіональної політики. Проаналізовано основні наукові напрями сучасної теорії регіональної політики. Зокрема, розглянуто напрям, який повністю заперечував вплив держави на регіональний розвиток, розглянуто його недоліки. Проаналізовано напрями так званих активних реформаторів, в основі поглядів яких лежать моделі кумулятивного регіонального економічного зростання. Зазначено, що роль держави полягає не у всебічному втручанні в господарську діяльність, а в регулюванні та контролі, які підпорядковані певній меті й зачіпають лише найбільш важливі напрями економічного розвитку. Розглянуто ідеї прихильників адаптаційної регіональної економічної політики.

Ключові слова: регіональна політика, регіональна економічна політика, регіони, «активні реформатори», адаптаційна регіональна політика.

В статті проаналізовані терміни «регіональна політика», «регіональна

економічна політика», освещены цель и задания региональной экономической политики. Рассмотрены подходы ученых к определению понятия «региональная политика», предложен авторский вариант этого определения. Проанализированы этапы формирования и развития региональной политики. Проанализированы основные научные направления современной теории региональной политики. В частности, рассмотрено направление, которое полностью отрицало влияние государства на региональное развитие, рассмотрены его недостатки. Проанализированы направления так называемых активных реформаторов, в основе взглядов которых лежат модели кумулятивного регионального экономического роста. Указано, что роль государства заключается не во всестороннем вмешательстве государства в хозяйственную деятельность, а в регулировании и контроле, которые подчинены определенной цели и задают лишь наиболее важные направления экономического развития. Рассмотрены идеи сторонников адаптационной региональной экономической политики. **Ключевые слова:** региональная политика, региональная экономическая политика, регионы, «активные реформаторы», адаптационная региональная политика.

In the article analyzed terms "regional politics", "regional economic politics", an aim and task of regional economic politics are illuminated. Going of scientists is examined near determination of concept "regional politics", the authorial variant of this determination is offered. The stages of forming and development of regional politics are analyzed. In the articles analyzed looks of scientist N.I. Larina. Determination of A.G. Grunberg is considered, interesting is an attempt of V.S. Fateyev to take into account integration processes in interpretation of regional politics. Offer authorial interpretation of concept "regional politics": regional politics – It the regionally oriented activity of the state and state oriented activity of regions are specialized on condition of optimal mutual relations of state and regional levels of management, the result of that must be effective development of regions and state on the whole, sent to overcoming of spatial disproportions. The stages of formation and development of regional policy are analyzed. The first one was 30s of the XX century, when regional events were held only in the United Kingdom and the United States. In the second phase – from the late 40's to the end of the 50's – Western Europe expanded the range of countries practicing regional events. Since the late 50's and before the economic downturn in 1974–1975, the need for regional policy is recognized almost everywhere. It has become one of the main directions of the regulatory activity of the state. The main scientific directions of the modern theory of regional policy are analyzed. In particular, the direction, which completely denied the state's influence on regional development, considered its disadvantages. The directions of "active reformers" are analyzed, based on their views on the models of cumulative regional economic growth. It is noted that the role of the state lies not in the full interference of the state in economic activity, but in regulation and control, which are subject to a certain purpose and affect only the most important directions of economic development. The ideas of supporters of adaptive regional economic policy are considered.

Key words: regional politics, regional economic politics, regions, "active reformers", adaptation regional politics.

Постановка проблеми. Велика різноманітність природно-економічних умов та їх територіального поєднання, неоднаковий рівень соціально-економічного розвитку окремих територій України вимагають вироблення регіонального підходу до вирішення актуальних проблем її економіки, отже, до економічної політики в країні. Перенесення центру ваги на соціально-економічний розвиток регіонів – це запорука успіху ринкових перетворень у нашій державі. Уніфіковані підходи до проведення економічних реформ приречені на невдачу.

Здійснювані в країні реформи покликані змінити характер участі держави в господарській діяльності, зменшити частку державної власності, створити економічні умови для забезпечення високої ділової активності. Одним з найважливіших напрямів вирішення цього завдання є формування нау-

ково обґрунтованої регіональної економічної політики. Існують усі підстави ще й ще раз привертати увагу до проблем необхідності регіоналізації економічних реформ, кінцевою метою яких є економічне зміцнення держави та досягнення високого рівня життя населення. Особливістю сучасного етапу розвитку країни є втілення в життя адміністративної реформи, яка забезпечить фінансову незалежність регіонів.

З огляду на все сказане очевидно є необхідність поглиблення наукових досліджень у царині теорії та методології формування й реалізації регіональної економічної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Регіональні дослідження перебували в полі зору українських науковців ще на початку та в середині ХХ ст. Ними займалися А. Ващенко, К. Воблій,

А. Діброва, П. Першин, С. Рудницький та інші вчені. Поступово сформувалися потужні школи дослідження проблем регіонального соціально-економічного розвитку, визначальний внесок у створення яких зробили М. Долішній, Б. Данилишин, С. Дорогунцов, Ф. Заставний, І. Лукінов, І. Михасюк, В. Павлов, М. Паламарчук, Є. Пірожков, М. Пістун, В. Пила, С. Писаренко, В. Поповкін, О. Шаблій, І. Школа. Після здобуття Україною незалежності регіональні дослідження активізувались.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз теоретико-методологічних основ регіональної економічної політики.

З огляду на це основними завданнями є вивчення підходів до визначення змісту понять «регіональна політика», «регіональна економічна політика»; визначення методологічних основ формування регіональної економічної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. У чому ж полягає сутність регіональної економічної політики? Цілком очевидно, що отримання відповіді на це питання передбачає з'ясування сутності поняття регіональної політики загалом. При цьому належить дотримуватися настанови М.І. Долішнього, В.С. Кравців та В.К. Симоненка про те, що, відповідно до прийнятих у науці вимог до визначення термінів, регіональна політика повинна означати перш за все політику, яку у визначенні потрібно уточнити ознаками, які відрізняють її від інших видів політик.

На наш погляд, влучним є спостереження Н.І. Ларіної, що регіональна політика – поняття багатозначне, що може широко застосовуватися в різних значеннях. Йдеться про три основних кола проблем, під час характеризувannya яких найчастіше використовується термін «регіональна політика», а саме врегулювання різних відносин між центральними органами влади й органами влади на місцях; державне втручання в соціально-економічне життя окремих територіальних утворень задля подолання наявних регіональних відмінностей в умовах життя населення та підприємництва (найчастіше це коло проблем розглядається разом з першим); проведення власної політики суб'єктами регіональної політики, зокрема економічної, соціальної, промислової, екологічної; тобто йдеться про регіональну політику, яка здійснюється самими регіонами. Таке розрізнення проблем можна вважати відносним, адже, як визнає Н.І. Ларіна, здебільшого поняття «регіональна політика» вживають у широкому сенсі слова, не виділяючи відмінностей у проблемах.

Дуже вагомий внесок у з'ясування сутності поняття «регіональна політика» зробив А.Г. Гранберг. Він цілком слушно зауважує, що у розв'язанні проблем регіонів беруть участь тією чи іншою мірою всі державні інститути, оскільки їхня діяльність так чи інакше прив'язується до певних тери-

торій. Проте він застерігає, що вирішення регіональних проблем далеко не завжди є для них основною функцією, тому, на думку науковця, доцільно виділяти спеціалізовану регіонально орієнтовану діяльність, яка називається регіональною політикою держави. Далі А.Г. Гранберг зазначає, що регіональна політика – це правова, економічна, соціальна діяльність центрального та регіонального управління з оптимізації взаємодії центру та регіонів для досягнення максимально ефективного розвитку як країни загалом, так і її регіонів зокрема. Таке трактування має переваги перед присутньою в літературі точкою зору, за якої регіональна політика – це система стратегічних цілей та науково обґрунтованих заходів держави, спрямованих на розвиток територій, адже прихильники цієї точки зору звужують уявлення про предмет регіональної політики держави, бо вони фактично ігнорують проблеми, пов'язані з територіальним розвитком усієї країни [1].

Має перевагу визначення А.Г. Гранберга також над досить близьким до нього визначенням В.К. Симоненка, за якого під регіональною політикою слід розуміти, з одного боку, чітко опрацьовану в законодавчому аспекті практичну діяльність держави в усіх регіонах країни, а з іншого боку, соціально-економічну політику, здійснювану на базі загальнодержавного законодавства самими регіонами для досягнення тих чи інших регіональних і місцевих цілей та завдань. Як слушно зазначається в праці, «правильно підмітивши суть регіональної політики як єдність дій держави і регіонів, автор роль останніх вбачає тільки у регулюванні соціально-економічних процесів, які, очевидно, далеко не повністю охоплюють увесь спектр регіонального життя [1].

Досить цікавою є спроба В.С. Фатєєва врахувати у трактуванні регіональної політики інтеграційні процеси. Він зазначає, що в найбільш загальному вигляді регіональну політику можна визначити як діяльність органів влади будь-якої країни або органів, створених на міждержавній основі, щодо однієї або декількох частин національної або сукупної території. Ця думка віддзеркалює, зокрема, реалії інтеграційних процесів в рамках Європейського Союзу (ЄС), де з кінця 60-х рр. послідовно реалізуються такі засади регіональної політики, як проведення узгодженої політики ЄС національними урядами та місцевими органами влади під час підготовки планів регіонального розвитку, визначення стратегічних цілей структурної політики ЄС. Реалізації цієї засади сприяло, зокрема, створення комітету з регіональної політики, підпорядкованого Раді Міністрів ЄС та Європейському фонду регіонального розвитку (ЄФРР) [2].

Враховуючи все сказане вище щодо визначення регіональної політики, нагадаємо, що не

буде помилкою стверджувати, що регіональна політика – це спеціалізована регіонально орієнтована діяльність держави та державно орієнтована діяльність регіонів за умови оптимальних взаємовідносин державних і регіональних рівнів управління, результатом яких повинен бути ефективний розвиток регіонів та держави загалом, спрямований на подолання просторових диспропорцій.

Регіональна політика, як слушно зауважив А.В. Куклінський, загалом така ж стара, як і держава. Продовжуючи цю думку, науковець вказує на те, що «ми можемо дискутувати про регіональні політики не тільки в сучасних державах, але й в Римській імперії». Проте, як слушно він зазначає, поняття регіональної політики і сам термін належать до досвіду двадцятого століття [2].

У розвитку сучасної регіональної політики можна простежити декілька етапів. Зокрема, А.Д. Сапожников виділяє такі етапи. Першим етапом є 30-ті рр. ХХ ст., коли вжиття регіональних заходів відбувалось лише у Великобританії та США. На другому етапі, тобто з кінця 40-х до кінця 50-х рр., у Західній Європі розширюється коло країн, що практикують регіональні заходи. З кінця 50-х рр. до економічного спаду 1974-1975 рр. необхідність проведення регіональної політики визнають майже повсюдно. Вона стала одним з основних напрямів регулюючої діяльності держави [2].

Становлення сучасної теорії регіональної економічної політики розпочалося за часів Великої депресії. У її розвитку простежуються три напрями.

Позиція представників одного з них полягає у запереченні необхідності впливу держави на регіональне економічне зростання. В її основі лежить неокласична теорія регіонального економічного зростання, заснована на виробничій функції. Вона базується на припущенні, за якого відмінності в регіональних темпах економічного зростання можна пояснити з огляду на теорію загальнонаціонального економічного зростання. На думку її представників, головної уваги заслуговують фактори підвищення виробничого потенціалу регіональних економічних систем. При цьому мається на увазі те, що в умовах конкуренції між регіонами за обмежені фактори виробництва ціни на них через їх мобільність зближуються, а це має привести до вирівнювання рівнів економічного розвитку регіонів. За такого бачення проблеми регіонального економічного зростання виходить, що розвиток національної економіки є результатом ефективного розподілу ресурсів між регіонами, який досягається виключно за допомогою ринкових регуляторів, тобто без втручання держави. Втім, прихильники неокласичної теорії регіонального економічного зростання не заперечують необхідність виділення «проблемним» регіонам фінансової допомоги для вирішення соціальних проблем. Такими регіонами вважаються зони

перенаселення або територіальні одиниці з дуже високою концентрацією господарської діяльності.

Розглядуваний напрям має декілька істотних недоліків. По-перше, можливість спонтанного вирівнювання рівнів економічного розвитку регіонів є дуже сумнівною хоча б через те, що природні властивості території не є мобільними. По-друге, мобільність факторів виробництва не завжди сприяє такому вирівнюванню. Досить вказати на те, що міграція трудових ресурсів найчастіше має виключно негативні наслідки для економічно відсталіх регіонів, бо насамперед з них виїжджають представники молоді, кваліфіковані кадри. По-третє, без державного втручання неможливо виправити неприродні деформації, спричинені волюнтаризмом епохи планової економіки. По-четверте, оскільки ринковий механізм не гарантує повного використання потенціалу розвитку окремих регіонів, існує небезпека неповного використання потенціалу розвитку країни загалом. По-п'яте, державі все одно доводиться втручатися в економіку регіонів, зокрема, через необхідність розбудови інфраструктури. Отже, ліпше це робити на основі продуманої та заздалегідь спланованої політики, ніж за принципом реагування на ту чи іншу ситуацію, який фактично передбачається неокласичною теорією регіонального економічного зростання [3].

Проте, незважаючи на всі ці недоліки, розглядуваний напрям усе ще має чимало прихильників. Це, очевидно, викликано тим, що із 70-х рр. ХХ ст. в економічній теорії та практиці місце адептів інтервенціонізму, тобто неокейнсіанців, які не зуміли виробити надійні рецепти боротьби зі стагфляцією, посіли прихильники сучасних неокласичних економічних доктрин (монетаризму, теорії раціональних сподівань, економіки пропозиції), котрі мало не змагаються між собою в тому, хто з них є найпослідовнішим ідеологом мінімізації державного втручання в економіку [4].

Між тим хоча використання рекомендацій макроекономічних доктрин, альтернативних кейнсіанським, дало певні позитивні результати, проте є достатня кількість підстав вважати слушною точку зору, що недооцінка ролі держави в економіці така ж небезпечна, як і недооцінка ролі ринкового механізму. Це зумовлене низкою чинників, головним з яких є потреба компенсувати вади ринку, оскільки ринок не в змозі вирішити низку важливих життєвих проблем, наприклад, у царині екології, соціальної справедливості, освіти, охорони здоров'я; необхідністю регулювання відносин між сферою макро- та мікроекономіки й усередині останньої. В ринковій економіці безперервно відбувається зіткнення інтересів окремих підприємств, а також інтересів окремих підприємств та національної економіки. Узгодити інтереси всіх сторін можна тільки за допомогою макроекономічного регулювання.

Роль держави полягає не у всебічному втручанні держави в господарську діяльність, а в регулюванні та контролі, які підпорядковані певній меті та зачіпають лише найбільш важливі напрями економічного розвитку [5].

Звернімося тепер до того напрямку в розвитку теорії регіональної економічної політики, який є діаметрально протилежним розглянутому вище. Його представників іноді називають активними реформаторами. В основі їх поглядів лежать моделі кумулятивного регіонального економічного зростання, які були започатковані інституціоналістами, розвинуті економістами-географами, а втілені в життя неокейнсіанцями.

Автором базової моделі кумулятивного зростання є Г. Мюрдаль, що є визначним представником шведської школи політичної економії, одним із творців сучасного інституціоналізму, який ще на межі 20-30-х рр. ХХ ст. відкинув ідею невтручання держави в економіку. В рамках цієї моделі він показав, як за допомогою спеціалізації та ефекту масштабу досягаються зростання та множення незначних на початку переваг певної території [6].

Саме прихильникам цього напрямку належить формулювання такої мети регіональної політики, як згладжування (саме згладжування, а не вирівнювання) відмінностей у рівнях економічного розвитку регіонів. З цієї мети випливає, що держава має стимулювати, а також здійснювати інвестиції у «депресивні» регіони, які є територіальними одиницями з відносно низьким рівнем життя [2].

Прикладом успішного втілення в життя такої лінії поведінки держави щодо «депресивних» регіонів є досвід Великобританії. У 30-ті рр. за дорученням британського уряду були проведені дослідження стану низки «депресивних районів», у яких питома вага безробітних сягала 40% усієї робочої сили. На основі результатів цих досліджень у 1934 р. був прийнятий закон про так звані спеціальні (особливі) райони, відповідно до якого об'єктами позачергової уваги уряду було визначено чотири регіони, такі як Південний Уельс, Північно-Східна Англія, Західний Камберленд, Західна й Центральна Шотландія. До початку 80-х рр. наголос робився на залученні в «депресивні» райони Великобританії великих компаній з інших районів (насамперед, з Південного Сходу), транснаціональних компаній. Це досягалось як шляхом надання фінансових пільг, так і шляхом розвитку інфраструктури в «депресивних» районах. Криза 1979-1980 рр. показала всю нестійкість досягнутого за рахунок зовнішніх джерел розвитку й привела до переорієнтації на розвиток «депресивних» районів за рахунок внутрішніх джерел, тобто місцевого бізнесу [6].

Нині у Західній Європі з огляду на досвід Великобританії та деяких інших країн використовують сис-

тему регулювання «депресивних» регіонів, засадою якої є те, що державна підтримка є необхідною умовою підйому кризових та «депресивних» регіонів. Однак державне втручання має починатися до того, як регіональна криза вже вибухнула, тому ще на стадії стабільного розвитку необхідно створювати умови для виникнення нових галузей; пріоритетними соціальними проблемами є створення робочих місць високої кваліфікації для місцевих кадрів, недопущення зниження рівня доходів населення, розвиток соціальної інфраструктури; основою стабілізації «депресивних» районів є розвиток у них нових наукоємних галузей промисловості, ділових послуг, рекреації; ліпше орієнтуватись на внутрішні ресурси регіону, оскільки розвиток на базі зовнішніх ресурсів є нестабільним [7].

Компромисом між охарактеризованими вище напрямами є адаптаційна регіональна політика. Її прихильники вважають, що завданням регіональної політики держави є прискорення процесів, що протікають природно, без зміни їх напрямку. Мається на увазі те, що стимулювання економічного зростання в певних регіонах є ефективним лише за умови, що в них є відповідні передумови, які лише слід підсилити. Проте таке стимулювання не дасть очікуваних результатів, якщо ці регіони на цьому етапі розвитку країни є непривабливими для приватних інвесторів.

Одним з родоначальників цього напрямку є німецький дослідник А. Льош, який, високо оцінюючи здатність регіональної економіки до саморегулювання, відзначав, що розгортання тенденції до зближення рівнів економічного розвитку регіонів під дією лише стихійних ринкових сил може відбуватись надто повільно. Саме тому він пропонував створення пільгових умов для переміщення виробництва, рекомендував організувати централізоване постачання потенційних інвесторів інформацією про найбільш бажані та зручні напрями інвестування.

Порівняння позицій активних реформаторів та прихильників адаптаційної регіональної економічної політики дає змогу зробити такі висновки. Незважаючи на значну привабливість позиції активних реформаторів, у сучасних українських умовах вона є непридатною. По-перше, її логіка суперечить загалом неоліберальному курсу економічних реформ у нашій країні, повний відхід від якого навіть за наявності великого бажання вже є неможливим. По-друге, вона передбачає величезні державні витрати, ресурсів для яких Україна не має й навряд чи матиме у передбачуваній перспективі. Отже, на озброєння належить взяти адаптаційну модель. При цьому її варто розширити за рахунок вжиття заходів, спрямованих на стимулювання зростання в «проблемних» регіонах з огляду на те, що за ступенем можливостей необхідно забезпечувати реалізацію засади

територіальної справедливості. Остання передбачає, що розподіл доходів між територіями, подібно до розподілу доходів у суспільстві загалом, має, з одного боку, бути спрямований на забезпечення мінімальних потреб усіх членів суспільства, а з іншого боку, відповідати засаді «хто більше створює, той більше одержує».

Щоправда, дехто заперечує засаду територіальної справедливості, вважаючи, що стимулювання економічного розвитку проблемних регіонів однозначно приводить до зниження економічної ефективності [8]. Однак досить переконливою є протилежна точка зору, прихильники якої вказують на таке. По-перше, існування територіальної несправедливості може спричинити соціальний вибух. По-друге, вона зумовлює неповноцінне використання потенціалу розвитку регіонів. По-третє, економічний ефект, пов'язаний з нею, може бути лише короткостроковим, бо в довгостроковій перспективі територіальна несправедливість приведе до утворення таких диспропорцій, усунення яких коштуватиме дуже дорого.

Висновки з проведеного дослідження. Регіональна політика – це спеціалізована регіонально орієнтована діяльність з оптимізації взаємодії центру та регіонів для досягнення максимально ефективного розвитку як країни загалом, так і її регіонів зокрема. У регіональній політиці сьогодні простежуються дві тенденції: з одного боку, відбувається процес централізації державного управління, а з іншого боку, відбувається скорочення адміністративних методів управління.

Сучасна історія регіональної політики починається з 30-х рр. ХХ ст. і пов'язана з широко відомим досвідом Великобританії та США, в яких державна влада активно вплинула на розвиток «проблемних» районів. Вивчення зарубіжного досвіду становлення й розвитку регіональної політики дає можливість ознайомитися ближче із загальними рисами та особливостями регулювання розвитку регіонів.

Україні найбільше підходить модель адаптаційної регіональної економічної політики, за якої завданням регіональної політики держави є прискорення процесів, що протікають природно, без зміни їх напрямку. При цьому її доцільно розширити за рахунок охоплення заходів, вжиття яких спрямоване на стимулювання зростання в «проблемних» регіонах з огляду на те, що за ступенем можливостей необхідно забезпечувати реалізацію засади територіальної справедливості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики : учебник для вузов. 2-е изд. Москва : ГУ ВШЭ, 2001. 495 с.
2. Фатеев В.С. Менеджмент и региональная политика за рубежом. Минск : Наука и техника, 1994. 213 с.
3. Соколова И.Ю. Федеральные и местные правительства: споры о разделении экономических функций. *США: экономика, политика, идеология*. 1993. № 7. С. 61-68.
4. Сорокина В.В. Региональная политика в Великобритании. *Мировая экономика и международные отношения*. 1996. № 6. С. 136-139.
5. Соколова И.Ю. О взаимодействии федеральной и местных властей в региональных экономических программах. *США: экономика, политика, идеология*. 1994. № 1. С. 82-87.
6. Пак Н.Т. Регіональна економіка : навчальний посібник. Львів : Львівська Політехніка, 2015. 325 с.
7. Круш П.П. Регіональне управління : навчальний посібник. Київ : ЦУЛ, 2007. 247 с.
8. Заболотький Б.І. Національна економіка : підручник. Львів : Новий світ, 2010. 582 с.

REFERENCES:

1. Granberg A.G. (2001) *Osnovy regional'noy ekonomiki : uchebnyk dlya vuzov*. [The basis of the regional economy : a textbook for universities]. Moskva : GU VSHE (in Russian).
2. Fateev V.S. (1994) *Menedzhment i regional'naya politika za rubezhom*. [Management and regional policy abroad]. Minsk : Nauka i tekhnika (in Russian).
3. Sokolova I.Yu. *Federal'nye i mestnye pravitel'stva: spory o razdelenii ekonomicheskikh funktsiy*. [Federal and local governments: disputes about the division of economic functions]. *SShA: ekonomika, politika, ideologiya*, no. 7, pp. 61-68.
4. Sorokina V.V. *Regional'naya politika v Velikobritanii*. [Regional policy in the UK]. *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniya*, no. 6, pp. 136-139.
5. Sokolova I.Yu. *O vzaimodeystvii federal'noy i mestnykh vlastey v regional'nykh ekonomicheskikh programmakh*. [The interaction of federal and local authorities in regional economic programs]. *SShA: ekonomika, politika, ideologiya*, no. 1, pp. 82-87.
6. Pak N.T. (2015) *Rehionalna ekonomika : navch. pposibnyk* [Regional economy : textbook]. Lviv : Lviv Politechnic (in Ukrainian).
7. Krush P.P. (2007) *Rehionalne upravlinnia: navchalnyi posibnyk*. [Regional management: textbook] Kyiv: Center of Educational Literature (in Ukrainian).
8. Zabolotskyi B.I. (2010). *Natsionalna ekonomika : pidruchnyk* [A national economy : textbook]. Lviv : New world (in Ukrainian).